

Тернопільський осередок
Наукового товариства імені Шевченка

**Григорій Возняк,
Надія Бабій**

ВОЛОДИМИР ЛЕВИЦЬКИЙ — ОСНОВНОПОЛОЖНИК УКРАЇНСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

ББК 22.1я72
В35

Рецензенти:

Кушнір Р. М.

член-кореспондент НАН України, доктор фізико-математичних наук,
дійсний член НТШ, професор, директор Інституту прикладних проблем механіки
і математики ім. Я.С. Підстригача НАН України;

Бомба А. Я.

доктор технічних наук, дійсний член НТШ, професор кафедри інформатики
та прикладної математики Рівненського державного гуманітарного університету

Возняк Г. М.

В 35 Володимир Левицький — основоположник української математичної культури / Г. М. Возняк, Н. В. Бабій. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. — 152 с.: іл.

ISBN 978-966-10-4081-5

Рекомендовано до друку

Вченою радою Кременецького обласного
гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка
(протокол №8 від 14.05.2014 р.)

У пропонованій книзі висвітлено життєвий і творчий шлях видатного українського математика, дійсного члена НТШ Володимира Левицького.

Для широкого кола читачів та всіх, хто прагне більше дізнатися про славетних українців.

ББК 22.1я72

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва*

ISBN 978-966-10-4081-5

© Навчальна книга – Богдан, 2015

Д. П. Левицкий

Слово до читача

*«Наука захоплює нас тільки тоді,
коли, зацікавившись життям великих
дослідників, ми починаємо стежити
за історією їхніх відкриттів».*

Джеймс Клерк Максвелл

Математика — галузь невтомного пошуку і важкої до самозабуття праці. Іноді на доведення однієї теореми потрібні роки. Праця вченого-математика подібна до праці поета — як і в поезії, у математиці діють досить складні механізми пошуку і філігранне оформлення знайденого результату. Однак, про математиків чомусь не прийнято говорити піднесено, захоплено, хоча вони також заслуговують високих слів подяки, які ми часто адресуємо людям подвигу і мужності. Математики викреслюють орбіти космічних трас, гарантують міцність сталевих атомоходів у океанських глибинах, визначають ритми роботи атомних реакторів тощо.

У кожному періоді історії математики були свої видатні вчені, доля яких складалася по-різному. Багато визначних математиків стали прикладами щирої відданості науці, патріотами свого народу. Щедра талантами українська земля подарувала людству не лише чудових співаків, композиторів, письменників, а й визначних математиків.

У виданні подано бібліографічну розповідь про Володимира Левицького. «Основоположник математичної культури нашого народу», — так сказав про Володимира Левицького академік Михайло Кравчук. І мав на це всі підстави. Саме професор В.Й. Левицький першим написав фахову статтю з математики українською мовою, був незмінним редактором українських наукових статей, що були поміщені в 32-х томах збірника математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, першим згуртував навколо себе математиків-українців для наукової роботи. Вели-

Вступ

«Я зовсім свідомо назвав Володимира Левицького першим західноукраїнським математиком хоч би тільки тому, що він надрукував першу статтю з вищої математики українською мовою.»

Микола Чайковський

«Було це в 1893 році. До Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові прийшов 21-річний скромний юнак, студент третього курсу філософського факультету Львівського університету і поклав на стіл невеликий рукопис із вищої математики з пропозицією — надрукувати його в «Записках» журналу.

Присутні члени, редактори «Записок» подивилися на нього, як на дивака. — Що це таке? Адже ми видаємо «Записки», в яких публікуємо статті з історії, мовознавства, літератури, з мистецтва, а до чого тут математика? Як можна видати матеріали з вищої математики українською мовою? Де є українська математична термінологія? Досить, що у нас видають українською мовою шкільні підручники з математики.

Проте вже за рік у IV томі «Записок» рукопис «Про симетричні вираження вартостей функцій $\tan t$ » надрукували, викресливши вступ, де автор зазначив, що це перша праця українською мовою з вищої математики, і висловив бачення, що українська мова надається до математичних студій.

Володимир Левицький — основоположник математичної культури нашого народу.»

Академік Михайло Кравчук

«Хто поборе математичну символіку і вдумається в глибокі царини математичного світу, той відкриє в ній такий ідеальний світ і таку величаву поезію, і стільки естетики, і краси, як в ніякій іншій науці.»

Володимир Левицький

1. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові і його математично-природописно- лікарська секція

Після першого поділу Польщі (1772 р.) частина земель колишньої Галицько-Волинської держави була приєднана до Австрії. Австрійський уряд долучив Галичину в нову адміністративну цілісність, Королівство Галичини і Лодомерії, з великою частиною суто польських Краківського і Сандомирського воєводств. Таке об'єднання історичної Галичини з польськими землями і те, що велика земельна власність, а з нею і станові привілеї, була в руках польської шляхти аж до кінця Австро-Угорської монархії (1918 р.), спричинили довголітню національну і соціальну боротьбу українців з поляками.

Спочатку австрійські володарі у своїх державних інтересах намагалися поліпшити матеріальний та культурний стан і українського населення Галичини: у 1774 р. при церкві св. Варвари у Відні засновано греко-католицьку духовну семінарію (Barbarium); у 1783 р. ліквідовано кріпацтво селян і замінено на панщину зі значним обмеженням сваволі панів; у 1784 р. засновано німецький університет у Львові, при якому в 1787 р. створено Studium Ruthenum з філософським і богословським інститутами.

У тодішньому житті Галичини українське духовенство відіграло провідну роль серед освіченої верстви народу. Воно відзначалося прихильністю до давніх традицій і своєрідним аристократизмом: зв'язок із шляхтою, вживання польської мови в домашньому і публічному житті, проведення богослужінь церковно-слов'янською мовою, прихильність до старого письменства. Разом з тим, українське духовенство почало організацію народної освіти, видання шкільних підручників. Під впливом німецької школи і чужоземної літератури вихованці Львівської семінарії: Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький («Руська трійця») — переймають ідеї романтизму, демократизму, лібералізму і, будучи під впливом літературного

Використана література

1. Аксиоми для нащадків : Українські імена у світовій науці : 36 нарисів / Упоряд. О. К. Романчук. — Львів : Меморіал, 1992. — 541 с.
2. Возняк Г. Були знаними у всьому світі, хоч працювали без зарплати: (Великий внесок у розвиток укр. думки зробили члени Наук. т-ва ім. Шевченка, наші земляки: В. Левицький, І. Пулюй, М. Чайковський, М. Зарицький) // Західна Україна. — 1993. — №20.
3. Возняк Г. Математики — дійсні члени Наукового товариства імені Шевченка / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. — 127с.
4. Енциклопедія українознавства : Словникова частина у 10 т / Ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. — Львів, 1993 – 1996.
5. Кравчук М. Науково-популярні праці / Укл. Н. Вірченко. — К.: НТУУ(КПІ), 2000. — 232 с.
6. Кучер Р. В. Наукове товариство імені Т. Шевченка. — К.: Наук. думка, 1992.
7. Левицький В. Й. Еліптичні функції модулів // Записки НТШ у Львові. — 1895. — Т.VII (кн. 3).
8. Левицький В. Й. // Повернення із забуття: Невідомі імена видатних фізиків і математиків, вихідців із Тернопільщини — дійсних членів НТШ. — Тернопіль, 1995. — С. 50 – 55.
9. Левицький Володимир Йосипович (1872 – 1956) // УРЕ. — 2-е вид. — К., 1981. — Т. 6. — С. 88.
10. Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження видатного українського вченого, математика Володимира Левицького. — Тернопіль, 1997.
11. Пташник Б. Володимир Левицький // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898 – 1998. — Тернопіль — Львів, 1998. — С. 447 – 448.

Зміст

Слово до читача.....	4
Вступ.....	6
1. Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові і його математично-природописно-лікарська секція.....	8
2. Життєвий шлях Володимира Левицького.....	16
2.1. Сім'я Левицького.....	16
2.2. Шкільні та студентські роки.....	16
2.3. Перші кроки педагогічної та наукової діяльності.....	19
2.4. Студії в Геттінгені та Берліні.....	21
2.5. Повернення до Львова.....	22
2.6. Володимир Левицький — професор Львівських вишів.....	27
3. Наукова спадщина В. Й. Левицького.....	28
3.1. Огляд наукових інтересів В. Й. Левицького.....	28
3.2. Внесок В. Й. Левицького в розвиток української термінології та створення українських підручників	30
3.3. Промова В. Й. Левицького «Вартість математики»	35
3.4. Про роботу В. Левицького «Еліптичні функції модулю»...	43
3.5. Наукові зв'язки В. Левицького з академіком М. Кравчуком.....	74
3.6. Бібліографічний покажчик наукових праць В. Й. Левицького	95
3.6.1. Підручники і посібники.....	95
3.6.2. Наукова спадщина з математики	96
3.6.3. Праці з фізики і астрономії.....	99
3.6.4. Праці з природи і туристики	100
3.6.5. Праці з філософії.....	100
3.6.6. Громадсько-політичні праці.....	101
3.6.7. Переклади.....	101

4. Данина шани дійсному члену НТШ, професорові Володимиру Левицькому	103
4.1. Святкування 125-річчя від дня народження В. Й. Левицького в Тернополі.....	103
4.2. Відзначення 125-річчя від дня народження В. Й. Левицького у Львові.....	141
4.3. Відзначення 140-річчя від дня народження В. Й. Левицького	145
4.4. Висловлювання В. Левицького	147
Використана література	148

Науково-популярне видання

ВОЗНЯК Григорій Михайлович,
БАБІЙ Надія Василівна

ВОЛОДИМИР ЛЕВИЦЬКИЙ — ОСНОВОПОЛОЖНИК УКРАЇНСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Вікторія Дячун*
Художник обкладинки *Володимир Басалига*
Комп'ютерна верстка *Андрія Кравчука*

Підписано до друку 6.01.2015. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Century Schoolbook. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 8,84. Умовн. фарбо-відб. 8,84.
[В. 1].

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

